Χώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 43 ΈΤΟΣ 2026
ISSUE YEAR
ISSN: 1109 – 5008
e-ISSN: 2944 - 9847

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξη

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ

http://www.aeihoros.gr

e-mail: aeihoros@uth.gr

Επιμέλεια έκδοσης: Νεκταρία Σαρρή

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

αειχώρος, 43

Περιεχόμενα

Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα - Λατινοπούλου Μάγδα 6

Συνεξέλιξη αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας: δύστροπα προβλήματα και διδάγματα από τη Θεσσαλονίκη

Ποζουκίδου Γεωργία, Σαλεπάκη Ασημένια 33

Πρόθεση συμμετοχής πολιτών σε έργα αστικής ανάπλασης. Η περίπτωση του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης

Παπαθανασίου Μαρίνα, Ασπρογέρακας Ευάγγελος 59

Οι προοπτικές πολλαπλής χρήσης του θαλάσσιου χώρου μέσα από την ευρωπαϊκή ερευνητική εμπειρία

Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα – Λατινοπούλου Μάγδα 83

Εξελικτικός στρατηγικός σχεδιασμός: ενιαία θεώρηση αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας με αναφορά στη Μητροπολιτική Περιοχή Θεσσαλονίκης

Ευτυχιάδου Ουρανία, Ασπρογέρακας Ευάγγελος 103

Διαχρονική διερεύνηση των θεσμικών διαστάσεων της αυθαίρετης δόμησης στην Ελλάδα

Γουργιώτης Ανέστης, Γεμενετζή Γεωργία 127

Επανεξετάζοντας τον χωρικό σχεδιασμό μέσα από την ευρωπαϊκή και ελληνική εμπειρία: από την Διακήρυξη των Δελφών στην «Πυξίδα» του Χωρικού Σχεδιασμού

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Καυκαλάς Γρηγόρης 151

Anastasia Panori (2024). Digitally Disrupted Space: Proximity and New Development Opportunities for Regions and Cities. Routledge, pages 229

Anastasia Panori (2024). *Digitally Disrupted Space: Proximity and New Development Opportunities for Regions and Cities.* Routledge, pages 229

Καυκαλάς Γρηγόρης
Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η κατανομή του πληθυσμού, η εγκατάσταση των δραστηριοτήτων, οι ροές ανθρώπων και αγαθών και η τριβή της απόστασης, υπήρξαν διαχρονικά βασικές μεταβλητές στις θεωρίες και τις πρακτικές των επιστημών του χώρου. Τη δεκαετία του 2010, η ευρεία διάδοση των έξυπνων συσκευών (smart devices), των μαζικών δεδομένων (big data) και των διαδικτυακών πλατφορμών συνέβαλε στη διαμόρφωση του πεδίου του ψηφιακού χώρου. Πριν από αυτή την κρίσιμη καμπή μια σειρά από έννοιες, όπως οι οικονομίες συγκέντρωσης (Scott and Storper, 2003), οι κεντρομόλες και φυγόκεντρες δυνάμεις (Krugman, 1995), η εδαφική κλιμάκωση της εξουσίας (Brenner, 1999), η χωρο-χρονική συμπίεση (Harvey, 1989), οι συστάδες καινοτομίας (Komninos, 2002) και η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση (Hooghe and Marks, 2002), προετοίμαζαν το έδαφος θέτοντας ζητήματα σχετικά με τον χώρο στο πλαίσιο της τεχνολογικής αλλαγής και της παγκοσμιοποίησης. Στον 21ο αιώνα, η ραγδαία ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών φαίνεται πλέον να επαναπροσδιορίζει τη σημασία και τη λειτουργία του χώρου, ειδικά σε σχέση με τη δυναμική της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, ανατρέποντας δραστικά τα δεδομένα των προηγούμενων θεωρητικών προσεγγίσεων. Στον βαθμό που η φυσική εγγύτητα παύει να αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την παραγωγή, τη συνεργασία και την επικοινωνία, ανακύπτει το ερώτημα: ποια είναι η θέση του χώρου στην ψηφιακή εποχή; Το βιβλίο της Αναστασίας Πανώρη *Digitally Disrupted Space: Proximity and New Development Opportunities for Regions and Cities* (*Ψηφιακά Διαταραγμένος Χώρος: Εγγύτητα και νέες ευκαιρίες ανάπτυξης για περιφέρειες και πόλεις*) επιχειρεί να δώσει ενδιαφέρουσες απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα. Εστιάζει στη δυναμική σχέση μεταξύ χώρου και ψηφιακού μετασχηματισμού, με στόχο να αναδείξει ότι οι νέες τεχνολογίες δεν καταργούν τον ρόλο του χώρου, αλλά τον αναδομούν σε νέες μορφές εγγύτητας, δικτύωσης και κοινωνικοτεχνικής οργάνωσης.

Το βιβλίο θεμελιώνεται σε ένα σύνθετο και διεπιστημονικό θεωρητικό υπόβαθρο, το οποίο αντλεί από την οικονομική γεωγραφία, τις σπουδές περιφερειακής ανάπτυξης, τη θεωρία των κοινωνικοτεχνικών μεταβάσεων, τις θεωρίες χωρικού σχεδιασμού και διακυβέρνησης και τη σύγχρονη οικονομία του ψηφιακού χώρου (Srnicek, 2017). Σε αυτό το πλαίσιο η βασική θέση είναι ότι ο ψηφιακός χώρος δεν ακυρώνει τη χωρικότητα, αλλά τη μετασχηματίζει σε νέες μορφές διασύνδεσης, εγγύτητας και αναπτυξιακών δυνατοτήτων. Κεντρική έννοια στο θεωρητικό σχήμα αποτελεί η εγγύτητα, η οποία δεν νοείται μόνο ως φυσική εγγύτητα, αλλά ως πολυδιάστατη σχέση: κοινωνική, θεσμική, οργανωσιακή και γνωστική. Η εγγύτητα αντιμετωπίζεται ως συνθήκη που ευνοεί τη συνεργασία, την ανταλλαγή γνώσης και την παραγωγή καινοτομίας, ανεξαρτήτως φυσικής

απόστασης. Καθοριστικό θεωρητικό πλεονέκτημα αποτελεί η αποδόμηση του δυϊσμού φυσικού–ψηφιακού και η επανατοποθέτηση της έννοιας της εγγύτητας ως σύνθετης, διαμεσολαβημένης και δυναμικά συγκροτούμενης σχέσης. Η συγγραφέας προτείνει μια εννοιολογική αναδιατύπωση της εγγύτητας, αντλώντας από τη γεωγραφία της καινοτομίας, την οποία προσαρμόζει στα νέα δεδομένα της ψηφιακής διασύνδεσης και της πλατφορμοποιημένης αλληλεπίδρασης. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την κατανόηση του χώρου όχι ως στατικού δοχείου, αλλά ως πεδίου εν εξελίξει σχέσεων και δυνατοτήτων. Με τον τρόπο αυτό η Πανώρη αξιοποιεί τη σχεσιακή γεωγραφική σκέψη και τη θεωρία των εξωτερικοτήτων για να δείξει πώς η ψηφιακή διαμεσολάβηση δημιουργεί νέους τύπους εγγύτητας και, ταυτόχρονα, νέες προκλήσεις χωρικής ενσωμάτωσης.

Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην έννοια των «χωρικών ρουτινών», δηλαδή στις καθιερωμένες πρακτικές καθημερινής αλληλεπίδρασης που συγκροτούν την κοινωνική υφή του χώρου. Η συγγραφέας επιχειρεί να δείξει πώς αυτές οι ρουτίνες, μέσω της ψηφιακής διαμεσολάβησης, μπορούν να αναδιαταχθούν ή να μεταφερθούν, με επιπτώσεις στη λειτουργία των πόλεων και των περιφερειών που θα πρέπει να διερευνηθούν, με νέα εργαλεία όπως για παράδειγμα τα ψηφιακά δίδυμα, προκειμένου να ενσωματωθούν στη διαμόρφωση των στρατηγικών επιδιώξεων και οραμάτων για τον μελλοντικό χώρο (Batty, 2018). Σημαντική θεωρητική συμβολή του βιβλίου αποτελεί η ενσωμάτωση της πολυεπίπεδης προσέγγισης και των κοινωνικοτεχνικών μεταβάσεων (Geels, 2024). Η προοπτική αυτή επιτρέπει στην ανάλυση να κινηθεί ταυτόχρονα σε διαφορετικά επίπεδα: στις τοπικές πρακτικές, στα κυρίαρχα τεχνολογικά και θεσμικά καθεστώτα, και στο μάκρο-επίπεδο των κοινωνικών μεταβολών. Ο ψηφιακός χώρος δεν εμφανίζεται ως εξωτερικός παράγοντας που επεμβαίνει στον χώρο, αλλά ως συστατικό στοιχείο της εξελισσόμενης υφής του – στοιχείο που μετασχηματίζει το ίδιο το πλαίσιο αναφοράς εντός του οποίου νοείται η εγγύτητα και η ανάπτυξη.

Το βιβλίο αποτελείται από τρία μέρη και συνολικά εννέα κεφάλαια, τα οποία συγκροτούν μια ενιαία αφήγηση για τον τρόπο με τον οποίο ο ψηφιακός χώρος μετασχηματίζει τη χωρική εμπειρία και τις προοπτικές ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών. Κάθε μέρος επικεντρώνεται σε μία διαφορετική όψη του φαινομένου: τη θεωρητική προσέγγιση των χωρικών διαταραχών στον ψηφιακό κόσμο, τον ρόλο του ψηφιακού χώρου στις διαδικασίες ψηφιακής και πράσινης μετάβασης και, τέλος, τις προκλήσεις και ευκαιρίες του ψηφιακού χώρου στο πεδίο της περιφερειακής ανάπτυξης.

Το πρώτο μέρος (κεφάλαια 1–4) θέτει τις βάσεις για την κατανόηση του «ψηφιακά διαταραγμένου χώρου» με την έννοια του μετασχηματισμού που επιφέρει η ψηφιοποίηση στις δομές, τις ροές και τις σχέσεις της οικονομικής δραστηριότητας (Boschma and Frenken, 2018). Σε αυτό το πλαίσιο εξετάζει τη μετάβαση από απόλυτες σε σχεσιακές αντιλήψεις περί χωρικότητας, καθώς και τη δημιουργία νέων μορφών εγγύτητας μέσω τεχνολογικά διαμεσολαβημένων σχέσεων. Η έννοια της «εγγύτητας» αναλύεται σε πολλαπλές μορφές – γεωγραφική, κοινωνική, οργανωσιακή, θεσμική και γνωστική – και συνδέεται με τις διαδικασίες παραγωγής εξωτερικοτήτων, καινοτομίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στις «χωρικές ρουτίνες» και στη δυνατότητα αναπαραγωγής τους στον ψηφιακό χώρο.

Το δεύτερο μέρος (κεφάλαια 5–6) μετατοπίζει το ενδιαφέρον προς τις μεταβατικές διαδικασίες και τη λειτουργία του ψηφιακού χώρου ως επιταχυντή της δίδυμης μετάβασης (πράσινης και ψηφιακής). Εξετάζονται οι πολυεπίπεδες διαδρομές μετασχηματισμού και οι στρατηγικές ενσωμάτωσης του ψηφιακού χώρου στις πολιτικές περιφερειακής και επιχειρηματικής καινοτομίας. Ειδικότερα παρουσιάζονται οι τομείς των ευφυών περιοχών, των ευφυών συστημάτων μεταφορών και των ευφυών συστημάτων ενέργειας. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η τεχνολογία δεν αντιμετωπίζεται αποσπασματικά αλλά ως θεσμικά και πολιτικά ενσωματωμένο πεδίο που επηρεάζει πρότυπα παραγωγής, διακυβέρνησης και συνεργασίας.

Τέλος, το τρίτο μέρος (κεφάλαια 7–9) επικεντρώνεται στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες εφαρμογής του ψηφιακού χώρου στην περιφερειακή ανάπτυξη. Ειδικότερα εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους η ψηφιακή εγγύτητα μπορεί να επηρεάσει την παραγωγικότητα, να ενισχύσει την ανθεκτικότητα των περιφερειών σε κρίσεις και να προάγει την κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση. Η

έμφαση στις στρατηγικές για την υπέρβαση της γεωγραφικής απομόνωσης και τη δημιουργία συνεργατικών σχηματισμών αναδεικνύει τον ψηφιακό χώρο ως μοχλό συνοχής και ευελιξίας.

Στα συμπεράσματα, η συγγραφέας συνδέει τις τεχνολογικές εξελίξεις με ζητήματα συνοχής, συνεργασίας και καινοτομίας στον ψηφιακό χώρο ως φορέα αναδιανομής ευκαιριών και διαπεριφερειακών σχέσεων, επιτρέποντας σε περιοχές να υπερβούν φυσικούς περιορισμούς και να ενταχθούν σε παγκόσμια δίκτυα. Μέσω της δημιουργίας ψηφιακών συστάδων, ψηφιακών οικοσυστημάτων, δηλαδή περιβαλλόντων συνεργασίας και καινοτομίας που λειτουργούν μέσω ψηφιακών υποδομών και διαδικτυακών πλατφορμών, ενισχύεται η καινοτομία, η επιχειρηματικότητα και η πρόσβαση στην αγορά. Παράλληλα, προωθείται η κοινωνική ένταξη, ιδιαίτερα σε γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές, καθώς η ψηφιακή συνδεσιμότητα μπορεί να μειώσει κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, να ενισχύσει την παραγωγικότητα και να προάγει μια πιο δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη.

Το βιβλίο υιοθετεί μια κριτική στάση απέναντι στον τεχνολογικό ντετερμινισμό, αποφεύγοντας να παρουσιάσει την τεχνολογία ως αυτόνομη ή «ουδέτερη» δύναμη. Αντίθετα, εξετάζει την τεχνολογία ως κοινωνικά συγκροτημένο και θεσμικά ενσωματωμένο πεδίο, το οποίο επηρεάζεται από ιστορικές αλληλουχίες, πολιτικές στρατηγικές και μορφές εξουσίας. Η εγγύτητα, στο πλαίσιο αυτό, δεν είναι ποτέ αυτονόητη: συγκροτείται μέσα από επενδύσεις, επιλογές και σχέσεις ισχύος. Ο ψηφιακός χώρος δεν παρουσιάζεται ως ουδέτερη υποδομή αλλά ως ενεργός και συγκρουσιακός χώρος, στον οποίο αναδιαμορφώνονται οι όροι της πρόσβασης, της συμμετοχής και της εγγύτητας. Το θεωρητικό πλαίσιο της Αναστασίας Πανώρη επιτρέπει όχι μόνο την κατανόηση του παρόντος, αλλά και τη χάραξη προοπτικών για την πολιτική και θεσμική οργάνωση του ψηφιακά μετασχηματιζόμενου χώρου.

Το βιβλίο διακρίνεται επίσης από την προσπάθεια να μετατρέψει την θεωρητική πρόταση σε εφαρμοστέα στρατηγική για την περιφερειακή ανάπτυξη. Η ανάλυση της σχέσης ψηφιακού χώρου και παραγωγικότητας, ανθεκτικότητας και κοινωνικής ενσωμάτωσης εμπλουτίζει τη συζήτηση για την «δίδυμη μετάβαση» (πράσινη και ψηφιακή) και αναδεικνύει τον ρόλο του χώρου στην επίτευξη μιας συνεκτικής και χωρίς αποκλεισμούς καινοτομίας. Είναι επίσης πολύ θετικό το γεγονός ότι η προσέγγιση της Πανώρη συνδιαλέγεται ουσιαστικά με την προβληματική της εξελικτικής οικονομικής γεωγραφίας, ιδιαίτερα ως προς τη σημασία των χωρικών ρουτινών, των θεσμικών δυναμικών και της διαφοροποίησης των τροχιών περιφερειακής ανάπτυξης (Boschma and Frenken, 2018). Η έννοια της ψηφιακής εγγύτητας μπορεί να ιδωθεί ως ένας νέος παράγοντας που επιδρά στις διαδικασίες μετασχηματισμού του χώρου και ενσωματώνεται σε εξελίξεις εξαρτημένες από ή σε δυναμική ρήξης με τις προηγούμενες διαδρομές.

Η ρητή απόρριψη του τεχνολογικού ντετερμινισμού από τη συγγραφέα, θέτει σε συζήτηση τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες ο ψηφιακός χώρος μπορεί να λειτουργήσει ουδέτερα ή θετικά υπέρ της περιφερειακής σύγκλισης. Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τον ψηφιακό μετασχηματισμό ως μηχανισμό χωρικής ισορροπίας, εφόσον όμως οι αναπτυξιακές πολιτικές θα εστιάσουν επαρκώς στους υλικούς και θεσμικούς μηχανισμούς που καθορίζουν το ποιος θα επωφεληθεί και με ποιους όρους (Zuboff, 2019). Πρόκειται για ζήτημα που χρειάζεται μεγαλύτερη προσοχή ιδιαίτερα σε σχέση με τη θετική προοπτική της ψηφιακής ενσωμάτωσης η οποία τονίζεται στο τρίτο μέρος του βιβλίου.

Η άνιση πρόσβαση σε ψηφιακές υποδομές, οι διαφοροποιήσεις στις ψηφιακές δεξιότητες και η πολιτισμική και θεσμική ποικιλομορφία αποτελούν κρίσιμους παράγοντες που ενδέχεται να μεγεθύνουν υφιστάμενες ανισότητες, εάν δεν ληφθούν ειδικές πρόνοιες. Αν και το βιβλίο δεν πραγματεύεται ρητά το ζήτημα της κοινωνικά δίκαιης μετάβασης, η ανάλυσή του αναδεικνύει τις δυναμικές άνισης ανάπτυξης που παράγει η πράσινη και ψηφιακή μετάβαση, θέτοντας εμμέσως το ερώτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Μια περαιτέρω διερεύνηση θα απαιτούσε τη συστηματική ενσωμάτωση ενός πλαισίου διανεμητικής και διαδικαστικής δικαιοσύνης, με έμφαση στις επιπτώσεις για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και τις περιφέρειες σε μετάβαση, ώστε να καταστεί σαφέστερο ποιοι ωφελούνται και ποιοι επιβαρύνονται από τις μετασχηματιστικές αυτές διαδικασίες.

Σχετικό ζήτημα που θα χρειαστεί επίσης ιδιαίτερη προσοχή είναι και οι τρόποι με τους οποίους οι μεγάλες ψηφιακές πλατφόρμες, ως κυρίαρχοι κόμβοι ροών και αξίας, επηρεάζουν τις δυνατότητες εγγύτητας και τη συγκέντρωση της ισχύος στον ψηφιακό χώρο. Αυτή η πτυχή είναι κρίσιμη, ειδικά υπό το φως της αυξανόμενης σημασίας της ιδιοκτησίας δεδομένων και της αλγοριθμικής διακυβέρνησης.

Συνολικά, το βιβλίο προσφέρει μια ιδιαίτερα επίκαιρη και μεθοδικά τεκμηριωμένη συμβολή στη μελέτη των χωρικών συνεπειών της ψηφιακής μετάβασης η οποία εκτείνεται πέραν της εννοιολογικής ανανέωσης, καθώς προσφέρει μια συνεκτική αναλυτική πρόταση με στρατηγικό βάθος για τον ψηφιακά διαταραγμένο χώρο. Μέσω της ανάλυσης της «δίδυμης μετάβασης», της παραγωγικότητας, της ανθεκτικότητας και της κοινωνικής ενσωμάτωσης, προτείνεται ένα νέο πλαίσιο για τη χάραξη πολιτικής που υπερβαίνει τις καθιερωμένες γεωγραφικές κατηγοριοποιήσεις και προσεγγίζει τον ψηφιακό χώρο ως παράγοντα που μπορεί να επανακαθορίσει τη θέση των περιφερειών στο δίκτυο παραγωγής, γνώσης και καινοτομίας. Σημαντικό στοιχείο της συμβολής της Πανώρη είναι η ανάδειξη του ρόλου της χωρικής διακυβέρνησης, υπό την έννοια της ανάγκης για πολυεπίπεδες, συντονισμένες και συμμετοχικές παρεμβάσεις. Η συγγραφέας δείχνει ότι η ψηφιακή μετάβαση δεν μπορεί να υλοποιηθεί μέσω οριζόντιων λύσεων, αλλά απαιτεί κατανόηση του χωρικού πλαισίου, των θεσμικών δυνατοτήτων και της δυνατότητας συνεργειών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και η γεωγραφική εστίαση των δυνητικών εφαρμογών στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, γεγονός που προσδίδει στην προσέγγιση πολιτική συνάφεια, χωρίς να περιορίζει τη δυνατότητα συγκριτικής εξαγωγής γενικεύσεων για το πώς θα πρέπει να σχεδιάζεται ο χώρος στην ψηφιακή εποχή. Η ανάγνωση του βιβλίου ενισχύει την πεποίθηση ότι ο χώρος, ακόμη και όταν διαμεσολαβείται ψηφιακά, παραμένει ενεργό πεδίο συγκρότησης σχέσεων, ευκαιριών και ανισοτήτων. Η έννοια της εγγύτητας νοηματοδοτείται όχι ως στατική συνθήκη, αλλά ως αποτέλεσμα σύνθετων και μεταβαλλόμενων όρων κοινωνικής, θεσμικής και τεχνολογικής σύζευξης. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να λειτουργήσει ως πλαίσιο ή οδηγός πολιτικής για εθνικές και περιφερειακές αρχές, αλλά και ως θεωρητικό υπόβαθρο για νέες ερευνητικές πρωτοβουλίες.

Ο πρόλογος του Νίκου Κομνηνού υπογραμμίζει την θεωρητική αιχμή και σημασία του βιβλίου, με αναφορά στη διάκριση του Penrose μεταξύ τριών επιπέδων πραγματικότητας: του φυσικού (υλικού), του νοητικού (εμπειρικού) και του πλατωνικού (εννοιολογικού) κόσμου (Penrose, 2007). Η προσέγγιση της Πανώρη εγγράφεται κυρίως στον νοητικό και εννοιολογικό κόσμο, εξετάζοντας τις εμπειρίες, τις έννοιες και τα μοντέλα που συνδέονται με τον ψηφιακό μετασχηματισμό του χώρου. Φωτίζει τον τρόπο με τον οποίο έννοιες όπως εγγύτητα, συνεργασία, εξωστρέφεια, ανθεκτικότητα, αποκτούν χωρική υφή και μετατρέπονται σε κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής. Στο επίμετρο, η Raquel Ortega-Argilés επισημαίνει ότι η Πανώρη παρουσιάζει τους τρόπους με τους οποίους η ψηφιακή μετάβαση διαμορφώνει έναν νέο χώρο δράσης, συνεργασίας και παραγωγής γνώσης, ενισχύοντας τις ευκαιρίες, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύοντας ανισότητες και κοινωνικές αντιστάσεις. Παράλληλα, υπογραμμίζει ότι η Πανώρη θέτει κρίσιμα ερωτήματα για τη σχέση μεταξύ χώρου και τεχνολογίας, προτείνοντας μια διεπιστημονική προσέγγιση για την κατανόηση της βιωσιμότητας, της παραγωγικότητας και της κοινωνικής ένταξης στον ψηφιακό χώρο του μέλλοντος.

Το βιβλίο απευθύνεται σε ένα ευρύ φάσμα αναγνωστών, ακαδημαϊκούς και ερευνητές σε όλο το φάσμα των επιστημών του χώρου, καθώς και σε στελέχη διαμόρφωσης χωρικών πολιτικών σε όλα τα γεωγραφικά επίπεδα. Σε μια περίοδο κατά την οποία η ψηφιακή τεχνολογία μετασχηματίζει με ταχύτητα όχι μόνο τα εργαλεία αλλά και τα νοήματα του χώρου, λειτουργεί ως αξιόπιστος οδηγός για την κατανόηση και τη στρατηγική αξιοποίηση του νέου ψηφιακού τοπίου και αποτελεί σημείο εκκίνησης για νέες μελέτες και αναλύσεις. Καθώς κινούμαστε σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, η συμβολή της Αναστασίας Πανώρη επαναφέρει τον αναστοχασμό για τον ρόλο και τη σημασία του χώρου στο προσκήνιο, όχι ως αναχρονισμό, αλλά ως απαραίτητη συνιστώσα της στρατηγικής σκέψης για τον χώρο της ψηφιακής εποχής.

Βιβλιογραφία

Batty, M. (2018) 'Digital twins', *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 45(5), pp. 817–820. Available at: https://doi.org/10.1177/2399808318796416.

Boschma, R. and Frenken, K. (2018) 'Evolutionary economic geography'. In: Clark, G. L., Feldman, M. P., Gertler, M. S. and Wójcik, D. (eds.) *The New Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford: Oxford University Press. Available at: https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198755609.001.0001 (Accessed: 16 February 2026).

Brenner, N. (1999) 'Globalisation as reterritorialisation: the re-scaling of urban governance in the European Union', *Urban Studies*, 36(3), pp. 431–451. Available at: https://doi.org/10.1080/0042098993466.

Geels, F. (2024) 'The multi-level perspective on sustainability transitions: background, overview, and current research topics'. Available at: https://doi.org/10.33774/coe-2024-c15gb (Accessed: 16 February 2026).

Harvey, D. (1989) *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell.

Hooghe, L. and Marks, G. (2002) 'Types of multi-level governance', *Les Cahiers européens de Sciences Po*, (03). Available at: https://www.sciencespo.fr/centre-etudes-europeennes/sites/sciencespo.fr.centre-etudes-europeennes/files/n3_2002_final.pdf (Accessed: 16 February 2026).

Komninos, N. (2002) *Intelligent cities: innovation, knowledge systems and digital spaces*. London and New York: Routledge.

Krugman, P. R. (1995) *Development, geography, and economic theory*. Cambridge, MA: MIT Press.

Penrose, R. (2007) *The road to reality: a complete guide to the laws of the universe*. London: Vintage.

Scott, A. J. and Storper, M. (2003) 'Regions, globalization, development', *Regional Studies*, 37(6–7), pp. 579–593. Available at: https://doi.org/10.1080/0034340032000108697a.

Srnicek, N. (2017) *Platform capitalism*. Cambridge: Polity.

Zuboff, S. (2019) *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: Public Affairs.

Καυκαλάς Γρηγόρης
Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
email: gkafkala@arch.auth.gr

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νίκος Τριανταφυλλόπουλος

Αναστασία Τασοπούλου

Νικόλαος Γαβανάς

Απόστολος Λαγαρίας

Σπύρος Νιαβής

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ελένη Ανδρικοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Πασχάλης Αρβανιτίδης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιώτης Αρτελάρης – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Σοφία Αυγερινού-Κολώνια – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Αθηνά Βιτοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γιώργος Βλόντζος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Νικολός Βογιαζίδης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεωργία Γεμενετζή – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ηλίας Γεωργαντάς – Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αθηνά Γιαννακού – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σπύρος Γκολφινόπουλος – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Άσπα Γοσποδίνη – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δημήτρης Γούσιος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παύλος-Μαρίνος Δελλαδέτσιμας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Αλέξης Δέφνερ – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δέσποινα Διμέλλη – Πολυτεχνείο Κρήτης

Ασπασία Ευθυμιάδου – Ελληνικός Γεωργικός Οργανισμός «Δήμητρα»

Μιχάλης Ζουμπουλάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελισάβετ Θωίδου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Γιώργος Κανδύλης – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Νικόλαος-Γεώργιος Καραχάλης – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Κώστας Καρτάλης – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γρηγόρης Καυκαλάς – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ειρήνη Κλαμπατσέα – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Χάρης Κοκκώσης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιώτης Κοσμόπουλος – Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Βύρων Κοτζαμάνης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Χρήστος Κουσιδώνης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αλέξανδρος-Φαίδων Λαγόπουλος – Ακαδημία Αθηνών & Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κώστας Λαλένης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Λόης Λαμπριανίδης – Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Λίλα Λεοντίδου – Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Παύλος Λουκάκης – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Θωμάς Μαλούτας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Δημήτρης Μέλισσας – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Αγγελική Μενεγάκη – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Θεόδωρος Μεταξάς – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Μπαγινέτας – Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας - Στερεάς Ελλάδος

Νίκος Μπάτης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ηλίας Μπεριάτος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Μωραΐτης – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Σπύρος Νιαβής – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μαρί-Νοέλ Ντυκέν – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δημήτρης Οικονόμου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Απόστολος Παπαγιαννάκης – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κωνσταντίνος Περάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γιώργος Πετράκος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μάγδα Πιτσιάβα-Λατινοπούλου – Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σεραφείμ Πολύζος – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αντώνης Ροβολής – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Νίκος Σαμαράς – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Άρης Σαπουνάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κώστας Σερράος – Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Παντολέων (Παντελής) Σκάγιαννης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σοφία Σκορδίλη – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Νίκος Σουλιώτης – Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Δημήτρης Σταθάκης – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αναστασία Τασοπούλου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Πάρις Τσάρτας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Γιώργος Τσιλιμίγκας – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Δημήτρης Τσιώτας – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δημήτρης Φουτάκης – Διεθνές Πανεπιστήμιο

Γιώργος Φωτόπουλος – Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Μάριος Χαϊνταρλής – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Όλγα Χριστοπούλου – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μανώλης Χριστοφάκης – Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Γιάννης Ψυχάρης – Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περιεχόμενα

ΤΕΥΧΟΣ 43 ΈΤΟΣ 2026
ISSUE YEAR

Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα-Λατινοπούλου Μάγδα **6**
Συνεξέλιξη αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας: δύστροπα προβλήματα και διδάγματα από τη Θεσσαλονίκη

Ποζουκίδου Γεωργία, Σαλεπάκη Ασημένια **33**
Πρόθεση συμμετοχής πολιτών σε έργα αστικής ανάπλασης. Η περίπτωση του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης

Παπαθανασίου Μαρίνα, Ασπρογέρακας Ευάγγελος **59**
Οι προοπτικές πολλαπλής χρήσης του θαλάσσιου χώρου μέσα από την ευρωπαϊκή ερευνητική εμπειρία

Ανδρικοπούλου Ελένη, Γιαννακού Αθηνά, Καυκαλάς Γρηγόρης, Πιτσιάβα – Λατινοπούλου Μάγδα **83**
Εξελικτικός στρατηγικός σχεδιασμός: ενιαία θεώρηση αστικής ανάπτυξης και κινητικότητας με αναφορά στη Μητροπολιτική Περιοχή Θεσσαλονίκης

Ευτυχιάδου Ουρανία, Ασπρογέρακας Ευάγγελος **103**
Διαχρονική διερεύνηση των θεσμικών διαστάσεων της αυθαίρετης δόμησης στην Ελλάδα

Γουργιώτης Ανέστης, Γεμενετζή Γεωργία **127**
Επανεξετάζοντας τον χωρικό σχεδιασμό μέσα από την ευρωπαϊκή και ελληνική εμπειρία: από την Διακήρυξη των Δελφών στην «Πυξίδα» του Χωρικού Σχεδιασμού

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Καυκαλάς Γρηγόρης **151**
Anastasia Panori (2024). Digitally Disrupted Space: Proximity and New Development Opportunities for Regions and Cities. Routledge, pages 229

ISSN: 1109-5008
e-ISSN: 2944 – 9847
https://journals.lib.uth.gr/index.php/aeihoros/inde